

Nederland in Eiwittransitie

Een onderzoek naar de bereidheid van consumenten tot vermindering van vleesconsumptie, oftewel bereidheid tot een eiwittransitie.

I.I.M. Galavazi

20-01- 2014

Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen

Rijksuniversiteit Groningen

Begeleider: dr. P. C. J. Druijven & dr. P.D Grootte

Ter afronding van mijn bachelorstudie Sociale Geografie en Planologie aan de RUG heb ik onderzoek gedaan naar de haalbaarheid van een verschuiving in het dieet van de Nederlandse consument, van een dieet gericht op dieren naar een dieet gericht op planten. Naast een beschrijving van de huidige ontwikkelingen in de vleesconsumptie op macro-niveau is gekeken naar de actoren die invloed hebben op deze ontwikkelingen en naar de rol van de consument in deze ontwikkelingen.

De hoge mate van vleesconsumptie en de wereldwijde stijgende vraag naar vleesproducten is verre van duurzaam en daardoor een zeer actueel onderwerp. In de toekomst zal het belangrijk zijn om het consumptiepatroon aan te passen. Voor mijzelf en voor de mensen in mijn omgeving was (voordat ik aan dit onderzoek begon) en is vlees nog een belangrijk onderdeel van de hoofdmaaltijd. Ondanks de berichtgeving van de negatieve gevolgen eet men nog veel vlees. Dit vind ik tegenstrijdig. Vandaar mijn belangstelling voor dit onderwerp om dit verder te onderzoeken.

Ik ben zelf minder vlees gaan eten en ik ben blij te mogen zeggen dat ik een zaadje heb geplant in de bewustwording van de mensen in mijn omgeving en bij de mensen die mee hebben gedaan aan het vleesloze experiment.

Inge Galavazi
Groningen 20-01-2014

Samenvatting.

Het overkoepelende thema van deze bachelor thesis luidt: 'het wereldvoedselvraagstuk'. In het kader van dit thema is onderzoek gedaan naar de eiwittransitie. Uit onderzoek is gebleken dat minder dierlijke eiwitten consumeren positieve gevolgen heeft op het milieu. De realiteit is echter dat de consumptie van vlees en andere dierlijke producten in Nederland is verdubbeld sinds 1960 (PLB, 2009). Voor de komende twintig jaar wordt bovendien een wereldwijde toename van de consumptie van dierlijke producten verwacht van 60% (PBL, 2009). Als alle voor 2030 verwachte wereldburgers een westers vleesconsumptiepatroon zouden overnemen, dan zou dit een verdrievoudiging van de huidige consumptie van vlees en andere dierlijke producten tot gevolg hebben (PBL, 2009). Er is dus een verschuiving in het consumptiepatroon nodig. Maar is dat wel een reëel streven? Zijn consumenten bereid het consumptiepatroon aan te passen? De hoofdvraag voor dit onderzoek is dan ook:

'Hoe zit het met de bereidheid van de consument tot vermindering van vleesconsumptie oftewel bereidheid tot een eiwittransitie?'

Om antwoord te krijgen op de hoofdvraag is kwalitatief onderzoek verricht. Een enquête is uitgevoerd en vier respondenten hebben een week lang geen vlees gegeten en hiervan een logboek bijgehouden. De bevindingen zijn opgeschreven en vooraf en achteraf hebben de respondenten een vragenlijst ingevuld.

Conclusie van mijn onderzoek is dat de bereidheid tot vermindering van de vleesconsumptie er in principe wel is (latent aanwezig), maar dat men deze bereidheid op dit moment niet vertaalt naar daadwerkelijke aanpassing van het consumptiepatroon omdat men onvoldoende inziet hoe de eigen keuzes daarin invloed kunnen hebben op het totaal. Men denkt dat de staat van het milieu niet afhankelijk is van het persoonlijke eetpatroon. De deelnemers aan dit onderzoek gaven aan dat zij door hun deelname aan het onderzoek anders over de eigen vleesconsumptie zijn gaan nadenken. Wat hieruit kan worden geconcludeerd is dat er te weinig voorlichting is en dat mensen toch graag iets zouden willen bijdragen en betere keuzes zouden willen maken. Hierin ligt de verantwoordelijkheid natuurlijk altijd bij de consument zelf maar omgevingsfactoren spelen ook een belangrijke rol en als ondernemers, overheden, en supermarkten meer informatie geven en een beter aanbod van alternatieven dan is de consument meer geneigd tot minder vleesconsumptie. Hierin is een verhoogde bewustwording van zowel de invloed van vleesconsumptie op gezondheidsaspecten als duurzaamheid de sleutel tot gedragsverandering.

Voorwoord.....	2
Samenvatting.....	3
Inhoud	4
1. Inleiding	
1.1 Aanleiding.....	6
1.2 Probleemstelling.....	6
1.3 Opbouw.....	7
2. Theoretisch kader	
2.1. Wereldwijde vleesconsumptie.....	8
2.2 Effecten van vleesproductie.....	9
2.3 vleesconsumptie in Nederland.....	10
2.4 Oplossingen om het dieet te sturen richting een dieet met minder vlees.....	10
2.5 Conceptueel model.....	11
3. Methodologie	
3.1 Definitie van concepten.....	12
3.2 Onderzoeksmethode.....	12
3.3 Reflectie.....	13
4. Resultaten	
4. 1 Frequentieverdeling respondenten.....	14
4.2 Hoe vaak in de week eet men vlees?.....	14
4.3 De reden dat men vlees eet	15
4.4 Hoe bewust worden keuzes gemaakt?	16
4.5 Beschikbare informatie.....	18
4.6 Vleestaks	20
4.7 Hoe denkt men er over om in de toekomst te minderen in vleesconsumptie?.....	20
4.8 Overige resultaten.....	22
5. Conclusie	
5.1 Conclusie	24

5.2 Verder onderzoek en aanbevelingen.....	24
Literatuurlijst.....	25
Bijlage	
1. Enquête.....	27
2. Vragenlijst vooraf.....	31
3. Vragenlijst achteraf.....	34

1. Inleiding

“Nothing will benefit human health and increase chances of survival of life on Earth as

much as the evolution to a vegetarian diet.”
Albert Einstein

1.1 Aanleiding

De aanleiding voor dit onderzoek is dat verschillende deskundigen op het gebied van wereldvoedsel concluderen dat er een verschuiving nodig is in ons dieet. Van het dieet gericht op vlees naar een dieet gericht op minder vlees. In het jargon spreekt men over de ‘eiwittransitie’: de overgang naar een voedselpakket dat minder op dieren en sterker op planten steunt. In een rapport van de FAO (2013) is bijvoorbeeld te lezen: “een wereldwijde verschuiving naar een veganistisch dieet is van vitaal belang om de wereld te redden van de honger, energiearmoede en de ergste gevolgen van de klimaatverandering”. In een rapport van Greenpeace (2008, p. 36) staat: “particulieren die hun ecologische voetsporen willen verkleinen, kunnen beginnen met het aannemen van een vegetarisch dieet, of in ieder geval het aantal vleesproducten verminderen”. Ook het LEI onderzoekscentrum van Wageningen (2012) stelt: “Deskundigen voorzien dramatische gevolgen voor milieu, natuur en landschap en voedselzekerheid wanneer we er niet in slagen ons verbruik van dierlijke eiwitten om te buigen naar een meer duurzaam, plantaardig dieet”. Zoals te zien is, is het een wereldwijd erkend probleem maar desondanks bij een breed publiek nog totaal onbekend. Vanuit verschillende hoeken bestaan initiatieven voor een duurzamere vleesconsumptie, vanuit NGO’s, maatschappelijke hoek, bedrijfsleven en de overheid. Ook vanuit consumentenperspectief wordt de belangstelling voor vlees eten en vleesminderen steeds groter (LEI, 2012). Maar toch ligt de vleesconsumptie in Nederland nog twee keer zo hoog als het wereldwijde gemiddelde (LEI, 2012). Hoewel Nederland een klein land is en een eiwittransitie in Nederland de wereld niet zal redden- een Nederlandse eiwittransitie stelt niets voor vergeleken met het volume van de opkomende Aziatische markten- is Nederland wel invloedrijk op de rest van de wereld op het gebied van milieu en kan hierin als voorbeeldfunctie fungeren (Hoogland et al., 2008). Mogelijk kunnen de ontwikkelingen in ontwikkelingslanden nog worden beïnvloed voordat nieuwe tradities zijn gevestigd die later moeilijk te veranderen zijn (PBL, 2008). Maar is de Nederlandse consument bereid om minder vlees te consumeren?

1.2 probleemstelling

De boodschap is duidelijk. We moeten met z’n allen minder vlees eten. Dit is niet alleen in het belang van onze planeet, ook in het belang voor onze persoonlijke gezondheid: hoge vleesconsumptie leidt tot gewicht- en cardiovasculaire problemen evenals diabetes. Vermindering van de consumptie van vlees, met zijn hoge voetafdruk, en het verhogen van consumptie van groenten en fruit, met haar lagere voetafdruk, heeft een dubbel dividend: een lagere ecologische voetafdruk en een gezondere bevolking (Mozner & Csutora, 2013). Maar hoe haalbaar is het streven naar een verandering van het mondiale dieet? Op globaal niveau bewegen we ons namelijk door sociaal-economische ontwikkelingen in tegenovergestelde richting. Ja, er zijn culturele bewegingen richting vegetarisme, voornamelijk in welvarende landen, maar dit is lang niet genoeg tegenover de stijgende vleesconsumptie in snel ontwikkelende landen als China, India en Brazilië. Wat is de relatieve rol van de Nederlandse ontwikkelingen op het gebied van de vleesconsumptie? Welke factoren hebben invloed op de ontwikkelingen van de consumptie van dierlijke eiwitten? En welke factoren weerhouden consumenten ervan te minderen in vleesconsumptie? Het doel van dit onderzoek is om met antwoorden op de deelvragen inzicht te krijgen op de hoofdvraag:

‘Hoe zit het met de bereidheid van de consumenten tot vermindering van vleesconsumptie oftewel bereidheid tot een eiwittransitie?’

Voor het beantwoorden van de hoofdvraag zijn zes deelvragen opgesteld:

1. Hoe vaak in de week eet men vlees?

2. Wat is de reden dat men vlees eet?
3. Is men bewust van de impact die de vleesconsumptie heeft?
4. Hoe denkt men er over om in de toekomst te minderen in vleesconsumptie?
5. Welke rol spelen persoonlijke factoren zoals: geslacht, inkomen en woonsituatie, in de keuze van de consumenten?
6. Welke invloed hebben de betrokkenheid van de consument bij de milieu-problematieken en de factor informatievoorziening op de keuze van de consument?

1.3 Opbouw

Na dit inleidende hoofdstuk waarin de redenen en motivaties voor het onderzoek zijn uitgelegd en de relevantie van dit onderzoek is verduidelijkt volgt het theoretisch kader. Naar aanleiding van een literatuurstudie zijn hier de belangrijkste ontwikkelingen van vleesconsumptie en vleesproductie op globaal niveau en op Nederlands niveau bediscussieerd.

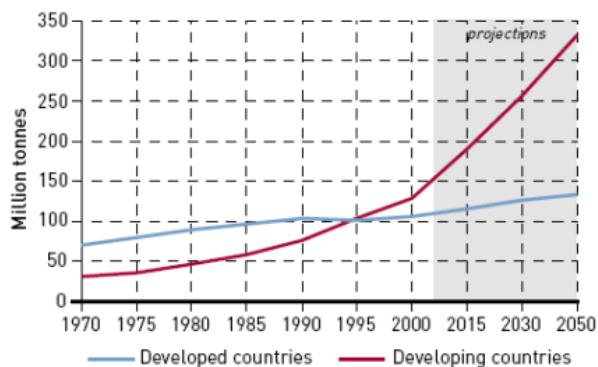
Middels het conceptueel model zijn de verschillende concepten met elkaar in verband gebracht. In hoofdstuk 3 staat de methodologie centraal. Hierin worden de onderzoeksmethode en de manieren van dataverzameling toegelicht. Naar aanleiding van de verzamelde data zijn de resultaten in hoofdstuk 4 te vinden. De data zijn bediscussieerd in de context van de theorie. Uiteindelijk zijn de hoofdzaken samengevat in de conclusie en wordt er antwoord gegeven op de onderzoeksvraag. Als laatst zijn er aanbevelingen gegeven voor verder onderzoek.

2.1. Wereldwijde vleesconsumptie

Wereldwijd werd er in 2011 300 miljoen ton vlees geproduceerd (FAO, 2012). Varkens zijn goed voor 40 procent van de wereldwijde vleesproductie, gevogelte voor 30 procent en rund voor 22 procent (FAO,2012). De Food and Agriculture Organisation van de Verenigde Naties (FAO) verwacht dat de aankomende decennia de wereldwijde vleesproductie veel zal stijgen. Van 1961 tot 1987 is de totale vleesproductie al gegroeid van 70 miljoen ton naar 160 miljoen ton, wat neerkomt op een groei van 300 procent in 50 jaar. Het rapport van de FAO verwacht de aankomende 50 jaar nog eens een stijging van 65 procent, wat neerkomt op een productie van 460 miljoen ton vlees (UNEP, 2012).

Deze stijging van vraag naar vlees en productie van vlees gaat gepaard met demografische factoren. De VN voorspelt dat de wereldpopulatie zal stijgen tot 9.1 miljard in 2050. Dit betekent dat er een derde meer monden te voeden zijn dan vandaag de dag. Bijna alle bevolkingsgroei zal zijn in ontwikkelingslanden (UNEP, 2012). Van de eerder genoemde 460 miljoen ton vlees die verwacht wordt geproduceerd te gaan worden over 50 jaar zal 72 procent geconsumeerd worden in ontwikkelingslanden welke vandaag de dag 58 procent consumeren (UNEP, 2012). Figuur 1 laat het verschil in toename van vleesconsumptie zien tussen ontwikkelde en ontwikkelingslanden.

Figuur 1. Miljoen tonnen vleesconsumptie in ontwikkelde- en ontwikkelingslanden 1970- 2050

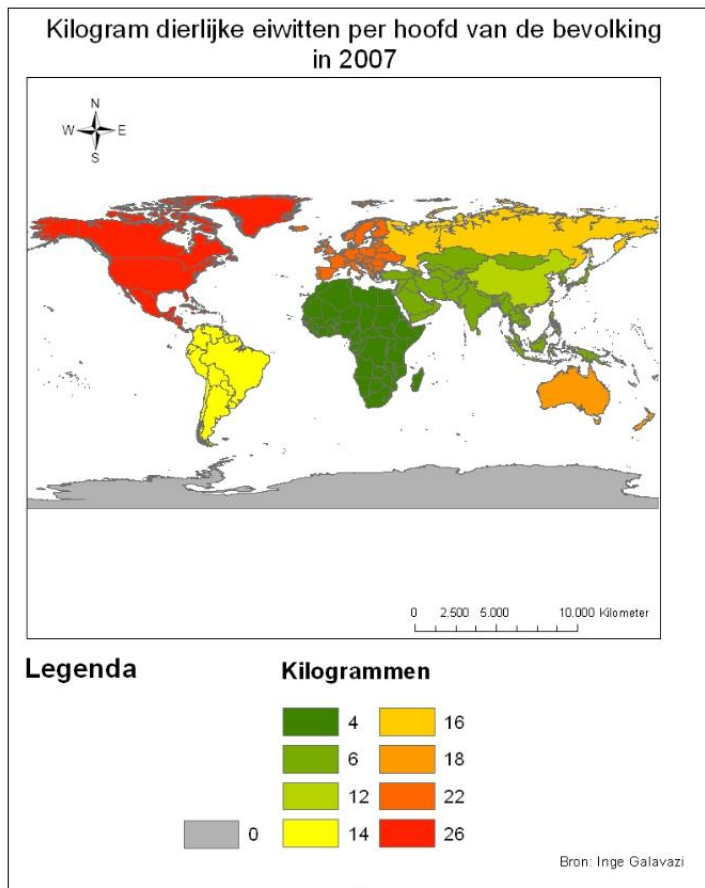

Bron: N. Alexandratos J. Bruinsma. (2012).

Een groot percentage vleesconsumptie in de toekomst is te zien in ontwikkelingslanden (N. Alexandratos J. Bruinsma 2012). Dit is niet alleen te wijten aan het feit dat de bevolking in die landen in aantallen toeneemt. Ook sociaal-economische factoren spelen een rol.

Ontwikkelingslanden zagen een gemiddelde groei van 1% per jaar in de jaren 1980 -1990 en sprongen naar 3.7 procent per jaar in de jaren 2001 en 2005. (Steinfeld et al., 2011). Hier tredt dan het verschijnsel op wat economen "Bennett's law" noemen: als mensen rijker worden, schakelt men over van een eenvoudig zetmeelrijk en plantgedomineerd dieet naar een dieet dat een scala van groenten, fruit, zuivel en vooral vlees bevat (Steinfeld et al., 2011). Demografische veranderingen hebben bijgedragen aan de stijgende inkomens voor gezinnen in ontwikkelingslanden, bijvoorbeeld urbanisatie en een hoger percentage vrouwen dat participeert op de werkvloer (Steinfeld et al., 2011). Door de stijgende lonen zijn stedelijke consumenten bereid om meer te betalen voor gemak en kant-en-klaar maaltijden, waardoor ze weer meer tijd hebben voor inkomsten genererende activiteiten of vrijetijdsbesteding (Steinfeld et al., 2011). Ook verbeterde technologieën en innovaties zoals verpakkingsmateriaal, koelingssystemen, innovaties in informatie en communicatie, verminderende transportkosten, grootschalige dalingen in de prijzen van levensmiddelen en betere toegang tot supermarkten hebben bijgedragen aan het veranderende dieet (Steinfeld et al., 2011). In figuur 2 is de verspreiding van het aantal kilogram dierlijke eiwitten per hoofd van de bevolking in 2007 te zien.

Figuur 2.

2.2 Effecten van vleesproductie.

De bestaande- en toenemende vleesproductie heeft wereldwijde gevolgen en is volgens de FAO: 'een van de top twee of drie meest belangrijke bijdragen aan de meest ernstige milieuproblemen op grote schaal' (UNEP, 2012). Voor het produceren van vlees en zuivel is namelijk veel plantaardig materiaal vereist, en bijgevolg veel areaal, water en grondstoffen. De omzetting van granen en andere gewassen naar dierlijk voedsel kost veel energie (LEI, 2010).

De productie van vlees draagt onder andere bij aan het broeikaseffect, vervuilen van watervoorraden, het vernietigen van de biodiversiteit, klimaatverandering, luchtvervuiling, landdegradatie, energieverbruik en ontbossing. Opvallend is dat de veehouderijsector goed is voor 18% van de wereldwijde uitstoot van broeikasgassen - meer dan het vervoer, welke 13,5% uitzendt (UNEP, 2012). Naast de effecten op het milieu zijn er ook maatschappelijke effecten, economische effecten, dierenwelzijn en volksgezondheid. Kortom de huidige productie van vlees is niet duurzaam.

In het rapport van de United Nations Environment Programme (2012) is te lezen dat om de uitstoot van broeikasgassen te houden op het niveau van het jaar 2000 de geprojecteerde 9 miljard bewoners in 2050 niet meer dan 70 tot 90 gram vlees per dag mogen eten. Om deze doelstellingen te halen is een aanzienlijke vermindering van de vleesconsumptie in de ontwikkelde landen en een beperking van de groei van de vraag in ontwikkelingslanden vereist. Ter illustratie; in Nederland eet men gemiddeld 150 gram vlees per dag (Wageningenur, 2012).

2.3 Vleesconsumptie in Nederland

Vlees eten zit diep verankerd in de Nederlandse food economie. Door de stijgende welvaart vanaf de jaren '50 en omdat vlees verhoudingsgewijs goedkoper werd nam de consumptie van vlees toe. Dankzij schaalvergroting, efficiëntieverbetering in de productie en lagere voerprijzen konden de prijzen enorm dalen. Daarnaast hebben reclameacties aangezet tot meer vleesverbruik (LEI, 2012). Men zou denken dat er zoveel vlees gegeten wordt omdat vlees een speciale status heeft. Dit is echter niet het primaire probleem maar de industriële activiteiten die sterk gestandaardiseerde vleesproducten produceren. Deze worden in grote hoeveelheden in supermarkten verkocht en 'ontdierd' om te voorkomen dat klanten het vlees ook daadwerkelijk met een dier associëren. Dus de zwaar routinematige consumptie dient de aandacht te krijgen van onderzoek (Schösler et al., 2012)

Wel zien we in ontwikkelde landen en ook in Nederland dat stagnatie plaatsvindt in de vraag naar dierlijke producten zo stelt Steinfeld et al., (2011). Dit verschijnsel is met name te zien onder de hoog opgeleide en rijkere bevolking. Factoren die hierbij een rol spelen zijn de toegenomen mate van bezorgdheid over gezondheidsaspecten, milieu en dierenwelzijn (FAO, 2013). Landen die met Nederland kunnen worden vergeleken zijn Zweden en Finland (Boer et al., de 2006).

Odegard & Bergsma (2012) zeggen dat als alle Nederlanders de helft van het vlees vervangen door plantaardige producten en bij het vlees dat ze kiezen voor duurzame varianten gaan, neemt de milieu impact van de Nederlandse vleesconsumptie met twee derde af. 1 of 2 keer per week geen vlees eten heeft ook al effect. Het probleem is echt dat een belangrijk deel van het dagelijks eetgedrag bestaat uit gewoonten. Gewoonte is een van de meest krachtige voorspellers van eetgedrag (Riet. van 't, et al., 2011)

Uit onderzoek van de Bakker en Dagevos (2011) blijkt uit een enquête onder 800 Nederlanders dat 26,5 procent vleesliefhebbers zijn, mensen die dagelijks vlees eten en vlees beschouwen als een essentieel onderdeel van de maaltijden. Dit tegenover de groep van 4 procent vlees 'vermijders' oftewel vegetariërs. Tussen de groep vleesliefhebbers en vlees vermijders is een grote groep van ongeveer 70% zogenaamde 'vleesminderaars' (Bakker, de , Dagevos, 2011). Natuur en Milieu heeft een term geïntroduceerd voor deze mensen die 1 of meerdere dagen per week geen vlees eten; 'flexitariër'. De bekendheid van het begrip flexitariër is van 14 % in 2011 gestegen naar 26 % in 2012 (Vegter & Lelij, van de 2012)

2.4 Oplossingen om het dieet te sturen richting een dieet met minder vlees.

Informatievoorziening kan invloed hebben op het consumptiepatroon. In een studie uitgevoerd voor de Europese Commissie zijn twee opties bedacht die betrekking hebben op informatievoorziening relevant voor Nederland (Odegard & Bergsma, 2012)

1. Campagnes met gerichte informatievoorziening en verhoging van consumentenbewustzijn in combinatie met educatieprogramma's.
2. Ontwikkeling en invoering van verplichte informatie over voedingswaarde op verpakkingen.

Deze opties kunnen zorgen voor een verschuiving in het eetpatroon.

Uit de studie blijkt dat informatievoorziening zoals labels of campagne meer effect hebben als de focus ligt op gezondheid (een direct persoonlijk effect) dan als er gefocust wordt op duurzaamheid. Een campagne waarin mensen worden aangesproken op beide aspecten heeft wellicht het grootste effect (Odegard & Bergsma, 2012)

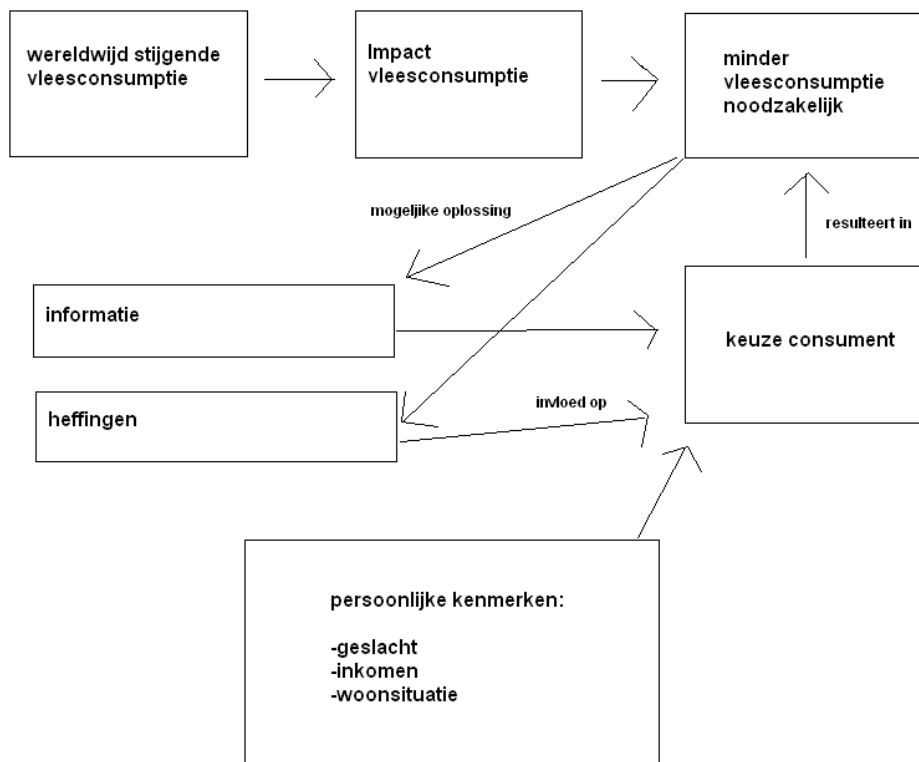
Ook blijkt uit onderzoek dat als het vlees dat op het bord ligt weer meer wordt geassocieerd met een dier dan mensen dan eerder geneigd zijn minder vlees te eten (Boer J de, et al., 2013).

Een andere oplossing zou kunnen zijn om een vaste heffing per kg vlees in te voeren. De ware kosten van een kilo vlees liggen vele malen hogere dan de prijs die de consument ervoor betaald, daar zijn veel deskundigen het over eens. Anderen zijn weer tegen het idee van vleestaks bijvoorbeeld de Bakker en Dagevos(2010) stellen dat eerst verteld moet worden over het vervuilende karakter van vlees. Veel mensen weten niet hoe vervuilend vleesproductie is. Ook weten mensen niet dat men te veel vlees eet. Als mensen dit niet weten is er ook geen draagvlak voor een vleestaks, aldus de Bakker en Dagevos (2010).

2.5 Conceptueel model

Hieronder is het model te zien dat de verschillende concepten met elkaar in verband brengt. De wereldwijd stijgende vleesconsumptie resulteert in impacts die vleesconsumptie heeft, hierdoor is minder vleesconsumptie noodzakelijk. Oplossingen hiervoor zijn informatie over de gevolgen of informatie over de wijze van slachting etc. of heffingen op vlees. Deze factoren en persoonlijke kenmerken hebben invloed op de keuze van de consument om al dan niet bereid te zijn mee te doen aan de noodzakelijke mindering van vleesconsumptie.

Figuur 3. Conceptueel model

3. Methodologie

In dit hoofdstuk wordt eerst de korte definitie van gebruikte begrippen gegeven. Daarna zullen de methoden van onderzoek worden toegelicht. Vervolgens worden de keuzes gemaakt voor de enquête, het experiment, de vragenlijsten en worden respondenten verklaard. Hierna wordt het onderzoeksproces besproken.

3.1 Begrippen.

In deze thesis wordt gesproken over vleesconsumptie, vleesproductie en *eiwittransitie*. De definitie van eiwittransitie die in deze thesis gehanteerd wordt is: de overgang naar een voedselpakket dat minder op dieren en sterker op planten steunt (LEI, 2012).

Vlees, vleesproducten en vleeswaren, betreffen de producten waarvan de hoofdcomponent afkomstig is van een zoogdier of een vogel. Voor het overgrote deel gaat het dan om zoogdieren of vogels gehouden in een veehouderijsysteem (Hoogland et al., 2008).

Vlees vervangende producten zijn producten die bedoeld zijn als alternatief voor vleesproducten en waarbij de vleescomponent geheel of gedeeltelijk wordt vervangen (Hoogland et al., 2008).

Plantaardige producten zijn producten die geheel bestaan uit plantaardige grondstoffen. Daarbij kan onderscheid worden gemaakt in zogenaamde samengestelde producten (echte vegaburger) en basisproducten (peulvruchten en noten) (Hoogland et al., 2008).

3.2 Onderzoeksmethoden

Om antwoord te geven op de hoofdvraag: 'Hoe zit het met de bereidheid van de consumenten tot vermindering van vleesconsumptie oftewel bereidheid tot een eiwittransitie?', is kwalitatief onderzoek verricht. Eerst is een korte enquête gehouden, waarin gevraagd is naar sociaal economische factoren; huishoudensamenstelling, opleidingsniveau en inkomen. Verder is de enquête opgedeeld in vragen over de reden van vlees eten, hoe bewust men de keuze maakt om vlees te eten, en of men in de toekomst denkt te minderen in vleesconsumptie. Aan het einde van de enquête is om het email adres van de respondenten gevraagd, deze kon men invullen indien men instemde met de vraag of ik contact met hen mocht opnemen voor eventueel verder onderzoek. De doelgroep voor de enquête is 'de Nederlandse consument'. Via sociale media is deze doelgroep bereikt. De enquête is online gezet op Facebook en door middel van het sneeuwbal-effect is de enquête doorgegeven. Er is gekozen voor een online enquête zodat er meer mensen bereikt konden worden. De doelstelling was om 50 respondenten te vergaren. Uiteindelijk hebben 44 mensen de enquête ingevuld. Zeven respondenten hebben de enquête niet afgemaakt, deze cases zijn niet geanalyseerd en uit de data gehaald. Dit maakt dat er van 37 respondenten de data is geanalyseerd.

Om de deelvragen te beantwoorden zijn de gegevens met SPSS verwerkt en geanalyseerd. Door middel van kruistabellen en de Chi-kwadraat toets zijn de uitkomsten met elkaar vergeleken. Voor alle statistische analyses is een significantieniveau van $\alpha=0.05$ gehanteerd.

Uit de respondenten die met nader onderzoek instemden heb ik cases uitgezocht om dieper in te gaan op de motieven, belevingen en eigenschappen van de respondent. Dit is gedaan door middel van het 'vleesloze experiment'. Vier respondenten hebben hiermee ingestemd. Twee mannen en twee vrouwen tussen de leeftijd van 23 en 26 jaar. Twee van de respondenten zien zichzelf als 'echte vleeseters'; zij houden van vlees, eten het liefst elke dag vlees en het grootste gedeelte van het dieet bestaat uit dierlijke eiwitten: vlees, vis, melk, kaas en eieren. De twee overige respondenten zien zichzelf als 'gewone vleeseters' en eten een paar dagen in de week vlees. Mee- doen aan het experiment was geheel vrijwillig en er is duidelijk gemaakt dat de respondent elk moment kon stoppen met het experiment indien gewenst. De respondenten hebben een week lang geen vlees gegeten. Voorafgaande aan het onderzoek is een vragenlijst ingevuld en achteraf is een vragenlijst ingevuld. De vragenlijsten bestaan uit open vragen. Hiervan was het doel om de respondent in eigen woorden te laten vertellen hoe ze over de verschillende vragen dachten om zo een breder spectrum aan informatie te verkrijgen. De respondenten is ook gevraagd om gedurende het experiment een logboek bij te

houden. In de resultaten zijn citaten opgenomen uit de vragenlijsten en logboeken. Deze zijn aangegeven met R 1,2,3 of 4.

Tabel 1: deelnemers aan het vleesloze experiment .

Respondent	Geslacht	Leeftijd
1	Man	24
2	Vrouw	23
3	Man	26
4	Vrouw	24

3.3 Reflectie

Het is belangrijk een doel voor ogen te hebben. Voor een holist als ik, die graag alles wil weten over alle aspecten van een thema is het een uitdaging om te blijven focussen op je onderzoeksvragen. Om in te zoomen naar een kleiner onderwerp zou gemakkelijker geweest zijn. Er is geprobeerd om een globaal probleem te omschrijven. Hierbij is aanvankelijk te veel gefocust op verschillende aspecten en factoren die er invloed op hebben waardoor het een uitdaging is om uit de enorme hoeveelheid data, die data te selecteren en te analyseren die relevant zijn voor het onderzoek. Ook enquêtes afnemen en analyseren bleek moeilijker dan verwacht. Door de tijd is het niet mogelijk om een zeer diepgaande en uitgebreide enquête en vragenlijsten te formuleren waardoor er ook eigenlijk niet heel veel gezegd kan worden over de uitkomsten. Ook hier is het leerpunt om specifiek te zijn en de doelen goed voor ogen te houden. Wel heb ik er veel van geleerd hoe een dergelijk onderzoek gestructureerd aan te pakken.

4. Resultaten

4.1 Frequentieverdeling respondenten:

Tabel 2 toont de frequentieverdeling van de beschrijvende variabelen die in dit onderzoek worden gehanteerd. Geslacht, inkomen en woonsituatie. De factoren zijn als volgt gedefinieerd: de factor geslacht is uiteraard verdeeld in man en vrouw. De factor inkomen is verdeeld in laag, gemiddeld en hoog inkomen, ook is de optie gegeven; ik studeer. Dit is gedaan omdat verwacht werd dat er veel studenten zouden reageren. De factor woonsituatie is verdeeld in; alleen, samenwonend met partner, samenwonend met vrienden en in gezin. Te zien is dat meer vrouwen dan mannen meededen aan het onderzoek. De meeste respondenten studeren (43,2%) en de verdeling van de respondenten over de verschillende woonsituatie loopt niet ver uiteen.

Tabel 2. Frequentieverdeling van de beschrijvende variabelen, N=37

<i>Geslacht</i>	<i>70.3 % vrouw</i>
	<i>29.7 % man</i>
<i>Inkomen</i>	<i>27 % laag</i>
	<i>8.1 % gemiddeld</i>
	<i>21.6 % hoog</i>
	<i>43.2 % ik studeer</i>
<i>Woonsituatie</i>	<i>29.7 % alleen</i>
	<i>16.2 % samenwonend met partner</i>
	<i>24.3 % samenwonend met vrienden</i>
	<i>29.7 % in gezin</i>

4.2 Hoe vaak in de week eet men vlees?

Schösler et al., 2012 zegt dat niet de speciale status van vlees het grote probleem van de hoge mate van vleesconsumptie is maar de routinematige manier van vleesconsumptie. Hoe vaak in de week eten de respondenten van mijn onderzoek in de week vlees? 32 procent van de 37 respondenten geeft aan vrijwel elke dag vlees te eten. 30 procent eet 5 tot 6 keer in de week vlees en 24 procent eet 3 tot 4 keer in de week vlees. Een veel kleiner percentage namelijk 8 procent eet 1 tot 2 keer in de week vlees en 5 procent eet vrijwel geen vlees. Van het totaal aantal vrouwen (N= 26) zeggen 8 vrijwel elke dag vlees te eten, dit is 31 procent. Dit tegenover 4 mannen van het totaal aantal mannen (N=11) wat neerkomt op 3 procent. Verwacht werd dat mannen meer vlees eten dan vrouwen. Echter de chi kwadraat toets geeft aan dat de nulhypothese: er is geen verschil tussen het geslacht en het aantal keer dat vlees wordt gegeten in de week, moet worden aangenomen. Bij de respondenten in mijn onderzoek is er geen verschil tussen man en vrouw qua hoe vaak in de week vlees gegeten wordt.

Tabel 3 Frequentie aantal keer vlees eten per week , N = 37

	Hoe vaak in de week eet u vlees?					Total	
	vrijwel elke dag	5 tot 6 keer in de week	3 tot 4 keer in de week	1 tot 2 keer in de week	vrijwel niet		
geslacht							
	vrouw	8	8	5	3	2	26
	man	4	3	4	0	0	11
Total		12	11	9	3	2	37
inkomen							
	laag	0	5	3	1	1	10
	gemiddeld	2	0	0	1	0	3
	hoog	2	3	3	0	0	8
	ik studeer	8	3	3	1	1	16
Total		12	11	9	3	2	37

Steinfeld et al., (2011) zegt dat onder de hoogopgeleide en rijkere bevolking stagnatie in vleesconsumptie plaatst vindt. Dit door de toegenomen mate van bezorgdheid over gezondheidsaspecten, milieu en dierenwelzijn. Hoe vaak wordt vlees gegeten onder de hoogopgeleiden onder de 37 respondenten? Als we kijken naar de verdeling van de laag , gemiddeld en hoge inkomens is te zien dat 5 van de 10 respondenten 5 tot 6 keer in de week vlees eet in het segment laag opgeleid, 2 personen met een gemiddeld inkomen eten vrijwel elke dag , tegen over 1 persoon welke vrijwel nooit vlees eet. Van de hoog opgeleide personen eten 2 vrijwel elke dag vlees, 3 personen eten 5 tot 6 keer in de week vlees en 3 personen eten 3 tot 4 keer in de week vlees. Geen enkele van de hoogopgeleiden (n=8) eet vrijwel nooit tot 1 of 2 keer in de week vlees. Dit druist dus in tegen de bewering van Steinfeld et al (2011).

Verder is geen verband aangetoond tussen de factoren; geslacht en frequentie vleesconsumptie en; inkomen en frequentie vleesconsumptie. Wel is te zien dat 32 van de 37 personen 3 keer of vaker in de week vlees eten.

Natuur en Milieu heeft de term 'flexitariër' geïntroduceerd. Het is een begrip dat staat voor mensen die één of twee keer in de week geen vlees eten. Flexitariër kan je bewust zijn; je kiest er dan bewust voor om minder vlees te eten, maar je kan ook onbewust flexitariër zijn als je al niet elke dag vlees eet. Het is daarom een lastig begrip om te meten. In 2012 was 26 % bekend met het begrip flexitariër (Vegter & Lelij, van de 2012). Uit mijn onderzoek blijkt 54 % er wel van te hebben gehoord en 46 % heeft niet van het begrip flexitariër gehoord.

Tabel 4: Stelling: ik heb wel eens van de term flexitariër gehoord.

	Frequentie	Percentage
Nee	20	54,1
Ja	17	45,9
Total	37	100,0

4.3 De reden dat men vlees eet

Gewoonte is een van de meest krachtige voorspellers van eetgedrag (Riet. van 't, et al., 2011) Onder de 37 respondenten uit dit onderzoek eet 19 procent vlees uit gewoonte. De reden die veel vaker (51 %) genoemd werd is: 'omdat ik het lekker vind'. Dit staat tegenover 16 procent van het totaal aantal respondenten dat als voornaamste reden aangeeft dat de voedingsstoffen nodig zijn.

Of er een verschil is tussen de verschillende woonsituaties is er door de Chi kwadraat toets geen significant verschil aangetoond. Hier is naar gekeken omdat verwacht wordt dat bijvoorbeeld mensen die in een gezin samenwonen er meer op letten dat men goed eet dan bijvoorbeeld als je met vrienden samenwoont.

Tabel 5 De voornaamste reden dat vlees gegeten wordt, afgezet tegen de woonsituatie, N=37

	Wat is de voornaamste reden dat u vlees eet?					Total
	Omdat ik het lekker vind	Omdat het er bij hoort	Omdat ik de voedingsstoffen nodig heb	Uit gewoonte	Anders	
alleen	7	1	2	1	0	11
samenwonend met partner	2	1	1	1	1	6
samenwonend met vrienden	4	1	1	3	0	9
in gezin	6	1	2	2	0	11
Total	19	4	6	7	1	37

4.4 Hoe bewust worden keuzes gemaakt.

“De staat van het milieu is niet afhankelijk van mijn eetpatroon” [R3]

Voor de meeste mensen is klimaatverandering en voedselproductie een ver-van-hun-bed show. Duurzaamheid is een abstract begrip uit de koker van wetenschappers en politici (Hoogland et al., 2008). Is de keuze om vlees te eten ‘omdat ik het lekker vind’ een bewuste keuze te noemen? Is het zo belangrijk om lekker te eten? Zijn de gevolgen ervan dan niet belangrijk of heeft men geen zicht op de gevolgen welke de persoonlijke vleesconsumptie heeft op bijvoorbeeld het milieu? Of denken de mensen dat de eigen vleesconsumptie (of het minderen daarin) geen invloed heeft op het groter geheel? Toch wel. Op de stelling ‘als ik minder vlees eet draag ik bij aan een beter milieu’ gaf 35,1 procent aan het hiermee eens te zijn. Tegenover 8,1 procent die het hier helemaal mee oneens zijn.

Tabel 6. Stelling: Als ik minder vlees eet draag ik bij aan een beter milieu

	Frequentie	percentage
Valid Helemaal mee oneens	3	8,1
Mee oneens	9	24,3
neutraal	8	21,6
mee eens	13	35,1
helemaal mee eens	4	10,8
Total	37	100,0

Er is veel onderzoek gedaan naar het de mate van bewustzijn van consumenten en het consumenten gedrag. Verschillende onderzoeken hebben verschillende uitkomsten. Zo zijn er onderzoeken die aantonen dat mensen met kennis over het milieu inderdaad betere keuzes maken omtrent duurzame aankopen (Peattie, 2010). Maar daar en tegen wijst er uit onderzoek dat mensen die kennis hebben van recycling activiteiten niet perse zelf recyclen (Peattie, 2010). Kennis over de gevolgen van vleesconsumptie hoeft dus niet te betekenen dat mensen ook minder vlees gaan eten. Ook Pedersen en Neergaard (2006) zeggen dat betere voorlichting aan de consumenten niet hoeft te leiden tot ander inkoop gedrag. Ook uit de respondenten blijkt dat 13 procent het eens is met de stelling als ik minder vlees eet draag ik bij aan een beter milieu. Toch eet de meerderheid meer dan 3 x peer week vlees. Kennis over de gevolgen hoeft dus niet te betekenen dat men ook er ook naar handelt. Maar het interesseert de respondenten wel wat de invloeden zijn op het milieu van de eigen vleesconsumptie. 45.9 procent zegt het met deze stelling eens te zijn, 10,8 procent is het helemaal oneens met deze stelling en 18,9 procent mee oneens. Het grootst aantal respondenten (17) is het eens met deze stelling. Men is dus wel degelijk geïnteresseerd in de invloeden van de eigen consumptie op het milieu.

Tabel 7. Stelling: Het interesseert mij welke invloed op het milieu mijn vleesconsumptie heeft.

	Frequentie	Percentage
Helemaal mee oneens	4	10,8
Mee oneens	7	18,9
neutraal	6	16,2
mee eens	17	45,9
helemaal mee eens	3	8,1
Total	37	100,0

De deelnemers aan het experiment hebben tweemaal deze vraag beantwoord. 1 keer voorafgaande aan het onderzoek en één keer achteraf. Dit is gedaan omdat men misschien andere antwoorden kan geven nadat met bewust met het dieet is omgegaan. Voorafgaand reageerden de deelnemers uiteenlopend op de vraag; zou u minder vlees eten als u weet dat minder vlees eten positieve gevolgen heeft op het milieu? De één zou wel minder vlees willen eten omdat 'de wereld al genoeg naar de vernieling is geholpen' de ander zou wel willen maar zou eerst meer informatie willen over de exacte gevolgen van vleesconsumptie, een derde gelooft er niet in dat de eigen vleesconsumptie iets verandert aan de staat van het milieu en de vierde respondent zou wel minder vlees willen eten uit oogpunt voor het milieu omdat het 'geen grote opgave is om minder vlees te eten'.

Vooraf:

"Ja, omdat de wereld al genoeg naar de vernieling is geholpen en er weinig overblijft voor volgende generaties als we deze trend blijven voorzetten"[R1.]

Achteraf:

"Dat zou ik dus wel overwegen, meer omdat het milieu al zwaar aangetast is en er voor toekomstige generaties niet veel moois overblijft als het zo maar doorgaat"[R1]

Vooraf:

"Ik zou dit wel willen, maar ben hier op het moment niet goed genoeg van op de hoogte van de exacte gevolgen er van zijn" [R2].

Achteraf:

“Ik ben me er redelijk bewust van dat we met z’n allen niet eeuwig met zulke grootschalige vleesconsumptie kunnen doorgaan, maar het is toch nog een behoorlijke ver van m’n bed show dat ik er nog niet heel erg aan mee doe om te minderen”[R2].

Vooraf:

“Nee, de negatieve gevolgen van vleesproductie voor het milieu zijn bij mij bekend, maar ik geloof er niet in dat dit verandert als ik minder vlees ga eten. Zulke problemen moeten grootschaliger worden aangepakt”[R3].

Achteraf:

“Nee. De staat van het milieu is niet afhankelijk van mijn eetpatroon”[R3].

Vooraf:

“Ja, ik vind het geen grote opgave om minder vlees te eten, dus in dat opzicht zou ik het wel doen”[R4].

Achteraf:

“Als ik echt een verschil kan maken, dan zou ik het misschien wel doen” [R4].

4.5 Beschikbare informatie .

Informatie omtrent vleesproductie is belangrijk voor de consument om bewuste keuzes te maken. Echter noch de industrie noch overheden zijn transparant over de ecologische voetafdruk van vlees en de gevolgen voor de gezondheid (Raphealy & Marinova, 2013). Steun vanuit de overheid aan veehouders is er nog steeds als gevolg van een sterk gevestigde belangen van de farmaceutische industrie, politieke partijen en de veehouderij zelf (Raphealy & Marinova, 2013). Door deze niet transparante informatievoorziening omtrent vlees is het zelfs voor de geëngageerde consument is niet duidelijk wat nu precies duurzamer is. Dat biologische en vegetarische maaltijden juist belastend kunnen zijn is verwarrend en frustrerend voor mensen die gemotiveerd zijn om duurzame keuzes te maken. Er is behoefte aan openheid over vleesproductie. (Hoogland. Et al. 2008). Drie van de deelnemers aan het experiment vinden het belangrijk om te weten waar het vlees vandaan komt. De reden is dat men dan zelf een bewuste keuze kan maken welk vlees je koopt omdat men het toch belangrijk vindt dat de dieren een goed leven hebben gehad. R3 vindt het niet belangrijk waar het vlees vandaan komt, ze denkt er weinig over na.

“Ja. Zodat ik weet waar het vandaan komt, uit welke omstandigheden enzovoort. Zo kan ik eigen ervaringen dan rijmen met locatie en kan ik zelf bepalen of ik een koe uit bijvoorbeeld Duitsland wil eten. Ook weet ik dan bijvoorbeeld of de plek waar de koe vandaan komt al dan niet goed met de dieren omgaat”[R1].

“Ik was hier niet heel bewust mee bezig, maar zou hier wel meer bewust van willen zijn, door me er meer in te gaan verdiepen” [R2.]

“Ik vind het wel belangrijk dat de dieren een goed leven hebben gehad, dus over het algemeen koop ik scharrelvlees”[R3].

“Nee, want om eerlijk te zijn denk ik daar weinig over na” [R1].

Welke informatie is dan belangrijk voor de consument? De vier respondenten gaven als belangrijkste

informatie die op verpakking dient te staan: de houdbaarheidsdatum en van welk dier het vlees afkomstig is .

Tabel 8.

Informatie	aantal keer genoemd
houdbaarheidsdatum	4 keer
Welk dier	4 keer
Land van herkomst dier	2 keer
Wijze van leven voorafgaand aan slachting	1 keer
Biologisch ja of nee	1 keer
Wijze van slachting	1 keer

“De informatie die ik wil is de wijze van slachting, wijze van leven voorafgaand aan slachting, soort dier en houdbaarheidsdatum. Ook land van herkomst zou ik willen weten. Waar komt het dier dat ik eet vandaan?”[R1]

“Houdbaarheidsdatum, welk dier, waar vandaan, welk niveau van vrijheid(zoals met kistkalven en scharrelkipjes enz..)”[R2]

“Houdbaarheidsdatum, welk dier, biologisch ja/nee”[R3]

“Houdbaarheidsdatum is belangrijk, van welk dier het afkomstig is ook. Ik vind het wel prettig om te zien als ik vlees koop dat het dier een redelijk goed leven heeft gehad, maar ik mis het niet als het er niet op staat”[R4].

Tabel 9. Stelling: Ik wil weten waar het vlees dat ik koop vandaan komt

	Frequentie	Percentage	Valid Percent	Cumulative Percent
Helemaal mee oneens	4	10,8	10,8	10,8
Mee oneens	12	32,4	32,4	43,2
neutraal	6	16,2	16,2	59,5
mee eens	9	24,3	24,3	83,8
helemaal mee eens	6	16,2	16,2	100,0
Total	37	100,0	100,0	

Tabel 10. Stelling: Ik wil weten hoe het vlees dat ik koop geproduceerd wordt.

	Frequentie	Percentage	Valid Percent	Cumulative Percent
Helemaal mee oneens	4	10,8	10,8	10,8
Mee oneens	13	35,1	35,1	45,9
neutraal	9	24,3	24,3	70,3
mee eens	5	13,5	13,5	83,8
helemaal mee eens	6	16,2	16,2	100,0
Total	37	100,0	100,0	

4.6 Vleestaks

De meningen over het idee om accijns te heffen op vlees lopen in de wetenschappelijke literatuur sterk uiteen. Alle vier de respondenten zijn er op tegen en vinden het duurder maken van vlees een slecht idee. Men betaald al BWT over 'alles wat los en vast zit' het is wel een keertje goed geweest. Daarnaast men 'moet nou eenmaal eten' en is vlees al duur genoeg. Hieruit kan worden opgemerkt dat vleestaks inderdaad geen draagvlak heeft zoals Bakker en Dagevos (2010) aangeven.

"Belachelijk idee. Ik betaal tegenwoordig 6 euro+ voor een pakje sigaretten, ik betaal BTW over alles wat los en vast zit en nu zou ook het vlees nog met accijnzen aangedikt moeten worden. Het is wel een keertje goed geweest. Als vlees al duurder is, laat het dan duurder zijn zodat die dieren een beter leven hebben, niet zodat 'de maatschappij' er daardoor op vooruit gaat" [R1].

"Geen goed idee, dan zou ik eerder de kosten verhogen om duurzamere oplossingen te zoeken. In principe dus zorgen dat al het vlees biologisch en duurzaam verkregen kan worden" [R2].

"Slecht. Ik ben fel tegen accijnzen op wat voor voedsel dan ook, omdat mensen nou eenmaal moeten eten" [R3].

"Dit vind ik geen goed idee, want vlees is al duur genoeg" [R4].

4.7 Hoe denkt men er over om in de toekomst te minderen in vleesconsumptie?

Een vermindering in vleesconsumptie is volgens de verschillende rapporten vereist. Hoe denken de consumenten daarover? Op de vraag of men in de toekomst zou willen minderen in vleesconsumptie gaf 29,7 procent van de respondenten aan dit niet te willen, 29,7 procent gaf aan inderdaad te willen minderen en 40,5 procent gaf aan hier nog over na te moeten denken.

Tabel 11 Vraag: zou u in de toekomst willen minderen in vleesconsumptie? N=37

	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Nee, ik zou niet weten waarom	29,7	29,7	29,7
Misschien, hier moet ik nog over nadenken	40,5	40,5	70,3
Valid Ja, ik wil minder vlees eten in de toekomst	29,7	29,7	100,0
Total	100,0	100,0	

Hieruit is af te leiden dat de meeste mensen nog moeten nadenken of men minder vlees zou willen eten in de toekomst. Op deze groep kan worden ingespeeld. Blijkbaar hebben deze mensen nog geen duidelijke mening. Hierop kan worden ingespeeld bijvoorbeeld met informatie voorziening.

De deelnemers aan het experiment reageerden als volgt op de vraag of men denkt minder vlees te eten in de toekomst: R1 zegt dat het gezonder voor lichaam en geest zal zijn als hij minder vlees eet, en daarbij dus meer groente en fruit. Er wordt genoemd dat minder vleesconsumptie past bij een bewuster eetpatroon. Maar daarnaast zeggen R3 en R4 niet te willen minderen aangezien R3 al niet veel vlees eet en R4 de belangrijke voedingsstoffen die in vlees zitten nodig heeft en het bovendien lekker vindt.

“Ja, omdat ik denk dat het gezonder voor mij zal zijn als ik minder vlees eet. Meer fruit en groente zorgt misschien voor een gezonder lichaam en bijbehorend gezondere geest, 6 dagen in de week is ook eigenlijk best veel en er zijn genoeg andere dingen die ik tot me kan nemen de ook vullen, lekker zijn en al met al (neem ik aan) voor een meer gebalanceerd dieet zullen zorgen.”[R1].

“Ja, ik wil wel bewuster gaan eten, en hierbij past wel dat ik mijn vleesconsumptie minder. Maar gezien mijn moeder vaak kookt en mijn vader een echte vleeseter is en er dus vrijwel altijd een maaltijd met vlees wordt voorgeschoteld denk ik dat ik er later mee begin, als ik weer op mezelf woon. Dan wil ik vaker opzoek naar alternatieven, niet zozeer in vlees vervangers maar ik wil ook creatiever worden met recepten”[R2].

“Nee, want ik eet al niet zo heel veel vlees” [R3].

“Nee, ik heb het nodig omdat er belangrijke voedingsstoffen in zitten. Daarnaast vind ik het lekker ook eet ik mijn hele leven al vlees en ben ik nog nooit een dag ziek geweest. Ik functioneer dus prima aan de hand van mijn huidige eetpatroon”[R4].

Uit de chi –kwadraat toets is gebleken dat er geen significant verschil is tussen de variabelen inkomen, geslacht en woonsituatie en de keuze of men in de toekomst minder vlees denkt te eten ja of nee.

4.8 Overige resultaten

Hier volgen nog enkele andere resultaten uit de logboeken die bijgehouden zijn gedurende het vleesloze experiment. Hieruit blijkt dat men ook wel eens per ongeluk vlees eet zonder dit door te hebben doordat dit door een gerecht vermengd zit.

“Ik was op een verjaardag, daar kaasfondue gehad. Dit was geen probleem, alleen daarna hielp ik met hapjes maken, was onverstoord aan het meehelpen met spekjes bakken en heb daarna ook de hapjes gegeten. Toen ik later erover begon dat ik een week geen vlees at werd ik er pas op gewezen dat ik al lang vlees had gehad deze avond”[R2].

“Helaas is het toch mis gegaan! Mijn vader ging zelf erwtensoep koken met stukjes worst er door. Hier een kopje van gegeten en toen onbewust toch zomaar twee stukjes vlees gehad! Het niet- vlees eten is toch moeilijker dan gedacht”[R3].

Ook werd het moeilijk gevonden om alternatieven voor vlees te kiezen, men moest creatiever nadenken over wat men ging eten en uit het menu van een pizza restaurant blijkt er toch meer op de kaart te staan dan alleen pizza's met vlees.

“Ik vond het vaak moeilijk om alternatieven te vinden en moest er soms toch wel echt creatiever mee bezig gaan”[R2].

“Ik heb een vegetarische pizza besteld met voornamelijk vis die erg lekker was. De pizza bestond uit paprika, tomaat, tonijn, garnalen en nog wat groentes. Normaliter bestel ik altijd pizza's met in ieder geval één component vlees. Het was dan ook oprecht erg zoeken in de lijst van pizza's. Heel veel pizza's herkende ik niet eens en zal ik denk ik anders nooit hebben zien staan” [R1].

Marktaandeelen van vleesvervangers worden geschat op niet meer dan 1-2 % van de totale Nederlandse vleesmarkt (Hoeka, A. et al.,2011) De frequentie van de consumptie van vleesvervangers is laag. Dit komt omdat vleesvervangers relatief een nieuw product is en uit onderzoek blijkt dat vleesvervangers achterbleven op het gebied van sensorische waardering (smaak en textuur) maar ook op prijs en luxe (Hoeka, A. et al.,2011). Uit de deelnemers van aan het experiment heeft één persoon één keer gekozen voor een vleesvervanger. Vleesvervangers kunnen wel een onderdeel van het dieet worden maar eerst moeten mensen meer gewend raken aan het idee van vleesvervangers blijkt uit onderzoek (Hoek C. et al. 2013).

“Moeilijk om te bedenken wat ik vandaag eens zou eten. Wat groente met een stukje vlees zou zo gemakkelijk zijn. Gelukkig hebben ze bij de Albert Heijn ook erg lekkere vleesvervangers en heb ik dus een soort soufflé met kaas en tomaatjes gekozen”[R3].

Op de vraag of men door het onderzoek meer over uw vleesconsumptie is gaan nadenken hebben de respondenten als volgt geantwoord:

“Jazeker. Ik eet erg veel vlees, daar was ik me van bewust, alleen vond ik het soms praktisch onmogelijk om te verzinnen wat ik ging eten als daar geen vlees bij mocht. Aan het einde van de

week werd het makkelijker en bedacht ik me dat ik me eigenlijk niet zwakker of ongezonder voelde wanneer ik geen vlees at” [R1]

“Ja, ik zal vaker voor een alternatief gaan en ben me bewust geworden hoeveel vlees eten alweer in mijn dagelijks patroon zit. Ik weet dat ik best zonder kan, maar wil dit op het moment niet, minderen wel”. [R2]

“Ik heb inderdaad dingen opgezocht over het eten van vlees, en over de mate waarin dit gezond is” [R3]

“Ja, door deze vragen ben ik wel op een andere manier over vlees gaan nadenken dan ik eerst deed. Dat wil zeggen, ik stond ik er nooit zo bij stil, misschien zal dat in de toekomst nu anders zijn”. [R4].

Hieruit kan worden opgemaakt dat als men bezig is met een dergelijk onderzoek en men er aandacht aan geeft dat mensen er toch over na gaan denken. Aandacht besteden aan en er bewust van zijn betekend echter nog niet dat men ook daadwerkelijk het gedrag veranderd (Meijers & van Dam, 2012). De keuze om wel of niet vlees te minderen blijft altijd bij de consument. Maar nu ziet men vlees eten nog als een gewoonte. Deze gewoonte kan doorbroken worden als men er bewust voor kiest om vlees te eten of niet.

5. Conclusie

5.1 Conclusie

Een meerderheid van de respondenten eet drie keer of vaker in de week vlees (32 van de 37 respondenten). Hoewel Steinfeld et al. (2011) zeggen dat hoogopgeleiden minder vlees eten, eet geen enkele van de hoogopgeleiden (n=8) uit dit onderzoek minder dan drie keer in de week vlees. Er is verder geen verband aangetoond tussen geslacht en frequentie van vlees eten en inkomen en frequentie van vlees eten. 54 procent heeft wel eens van de term 'flexitariër' gehoord.

De meeste mensen (51,3%) geven als reden om vlees te eten aan; 'omdat ik het lekker vind'. Dit staat tegenover 16,2 procent die vlees eet omdat vlees de voedingsstoffen bevat die men nodig heeft.

Er is geen significant verband tussen de reden van vlees eten en woonsituatie waargenomen.

Over het verband tussen vleesconsumptie en het milieu is de meerderheid het er wel mee eens dat minder vlees eten bijdraagt aan een beter milieu. Mensen vinden dit ook interessant. Maar toch blijkt dat hoewel iemand wel bewust kan zijn van de gevolgen op het milieu het toch een 'ver van mijn bed show' blijft en dat men denkt dat de staat van het milieu niet afhankelijk is van het persoonlijke eetpatroon.

Waar het vlees vandaan komt is voor de een wel belangrijk en voor de ander niet. De houdbaarheidsdatum en van welk dier het vlees komt is wel belangrijk voor de consument.

De meeste mensen hebben geen duidelijke mening of ze in de toekomst minder vlees willen eten en moeten hier nog over nadenken. Op deze groep kan worden ingespeeld bijvoorbeeld met campagnes met gerichte informatievoorziening en verhoging van consumentenbewustzijn in combinatie met educatieprogramma's.

De deelnemers aan dit onderzoek gaven aan dat zij door hun deelname aan het onderzoek anders over de eigen vleesconsumptie zijn gaan nadenken. Wat hieruit kan worden geconcludeerd is dat er te weinig voorlichting is en dat mensen toch graag iets zouden willen bijdragen en betere keuzes zouden willen maken

5.2 Verder onderzoek en aanbevelingen.

Zeggen dat je minder vlees gaat eten in de toekomst betekent niet dat je dit ook daadwerkelijk gaat doen. Het dient aanbeveling om de respondenten die mee hebben gedaan aan het vleesloze experiment na enige tijd, bijvoorbeeld een half jaar of een jaar, nog een keer te benaderen en om te vragen of men door het meedoen aan een dergelijk experiment ook daadwerkelijk de consumptie heeft aangepast. Het kan blijken dat men het experiment en de eigen voornemens vergeten is. In dat geval heeft meedoen aan een experiment alleen dus geen effect op de daadwerkelijke vleesconsumptie en zijn er andere maatregelen nodig bijvoorbeeld van bovenaf.

Mijn aanbeveling is dat de overheid maatregelen neemt die gericht zijn op zowel gezondheid als duurzaamheid:

1. Campagnes met gerichte informatievoorziening en verhoging van consumentenbewustzijn in combinatie met educatieprogramma's.
2. Ontwikkeling en invoering van verplichte informatie over voedingswaarde op verpakkingen.

6. Literatuurlijst

Bakker de E, H, Dagevos . (2010). Vleesminnaars, vleesminderaars en vleesmijders, duurzame eiwitconsumptie in een carnivore eetcultuur . *LEI Wageningen UR*. op rapport 2010-003, 8.

- Bakker de E, H, Dagevos. (2011). Reducing Meat Consumption in Today's Consumer society: Questioning the Citizen-Consumer Gap. *J Agric Environ Ethics*. 4.
- Boer J, de et al., (2006). Protein consumption and sustainability: Diet diversity in EU-15. *Ecological Economics*. 59 (1), 267–274.
- Boer J de, et al., (2013). Climate change and meat eating: An inconvenient couple?. *Journal of Environmental Psychology*. 33 (1), 1-8.
- Alexandratos, N, Bruinsma, J. (2012). World agriculture towards 2030/2050. *FAO*. 12-03 (1), 8.
- FAO (2013). *FAO Statistical Yearbook 2012*. Rome: FAO. 7.
- Greenpeace (2008). *Cool farming: Climate impacts of agriculture and mitigation potential*. Amsterdam: Greenpeace. 36
- Hoeka, A. et al., (2011). Replacement of meat by meat substitutes. A survey on person- and product-related factors in consumer acceptance. *Appetite*. 56 (1), 662–673
- Hoek, C. et al.. (2013). Are meat substitutes liked better over time? A repeated in-home use test with meat substitutes or meat in meals. *Food Quality and Preference*. 28 (1), 253–263
- Hoogland C, Riele H, Rotmans, J. (2008). De Eiwittransitie Dertig jaar issue, kans op take-off. *Drift*.
- LEI. (2010). Vleesminnaars, vleesminderaars en vleesmijders. *LEI Wageningen UR*. 100531 (1), 1.
- LEI. (2012). Vlees voor als(nog) vanzelfsprekend, consumenten over vlees eten en verminderen. *LEI Wageningen UR*. 029 (1), 1.
- Meijers, M.H.C., Dam K, van. (2012). Sustainable food purchases in the Netherlands: the influence of consumer characteristics. *Journal on Chain and Network Science*. 12.2 (1), 181-198.
- Mozner, Z.V, Csutora, M. (2013). Designing lifestyle-specific food policies based on nutritional requirements and ecological footprints. *Department of Environmental Economics and Technology, Corvinus University of Budapest*. 9.
- Odegard, I.y.R., Bergsma, G.C. . (2012). Milieueffecten van verbeteropties voor de Nederlandse eiwitconsumptie. *Stichting Natuur en Milieu*. 12.2822.56.
- PBL. (2008). Vleesconsumptie en klimaatbeleid. *Planbureau voor de Leefomgeving*. 500110004
- Peattie, K. (2010). Green consumption: behavior and norms. *Annual Review of Environment and Resources*. 35
- Pedersen, E. R., Neergaard, P.. (2006). Caveat Emptor - Let the Buyer Beware! : Environmental Labelling and the Limitations of "Green" Consumerism.. *Business Strategy and the Environment*. 15, 15-29
- Raphaely,T, Marinova, D. (2013). Flexitarianism: Decarbonising through flexible vegetarianism. *Renewable Energy*.

Riet, van 't, J., Sijtseman, J. Dagevos, H. Bruijn, de G. (2011). The importance of habits in eating behaviour. An overview and recommendations for future research. *Appetite*. 57 , 585–596

Schösler H, et al. (2012). Can we cut out the meat of the dish? Constructing consumer oriented pathways toward meat substitution. . *Appetite*. 58 , 39–47.

Steinfeld, H. et al., (2011). Livestock in a Changing Landscape vol. 1. Drivers, Consequences and Responses. *Biological Conservation*. 144 , 1775

UNEP. (2012). *Greenhouse gas emissions due to meat production*. Available: http://www.unep.org/pdf/unep-geas_oct_2012.pdf. Geraadpleegd op 14-10-2013 .

Vegter, F, Lelij v. d. B. (2012). Steeds meer mensen zijn bewust flexitarier. *Stichting Natuur en Milieu*. Z1274

Vlees consumptie

Welkom,

Ik waardeer het dat u de tijd wilt nemen om deze enquête in te vullen.

Voor mijn bachelor scriptie voor de studie Sociale geografie en Planologie aan de RUG doe ik onderzoek naar de effecten op het milieu van vlees consumptie.

Het invullen van de enquête zal ongeveer 3 minuten duren. Er bestaan geen goede of foute antwoorden. In dit onderzoek gaat het om uw mening.

Als u vegetarisch bent dan bedank ik u alvast voor u tijd, deze enquête is enkel voor mensen die vlees eten.

Aan het einde van de enquête vraag ik of u uw email adres wilt invullen en of ik u eventueel een email zou mogen sturen de vraag of u mee wil doen aan verder onderzoek. Dit is optioneel en hoeft u niet in te vullen als u liever anoniem blijft.

Pagina 1

Hoe vaak in de week eet u vlees? *

- (vrijwel) elke dag
- 5-6 dagen in de week
- 3-4 dagen in de week
- 1-2 dagen in d week
- (vrijwel) niet

Wat is de voornaamste reden dat u vlees eet?

- Omdat ik het lekker vind.
- Omdat het erbij hoort.
- Omdat ik de voedingsstoffen nodig heb.
- Uit gewoonte
- Anders, namelijk

Pagina 2

De volgende stellingen gaan over de manier waarom u vlees kiest bij uw gerecht. Hoe eens bent u het met de volgende stellingen?

	helemaal mee oneens	mee oneens	neutraal	mee eens	helemaal mee eens
Als ik bedenkt wat ik ga eten past vlees vaak bij het gerecht,	☐	☐	☐	☐	☐
Uit gewoonte eet ik vlees bij mijn avond eten	☐	☐	☐	☐	☐
Vlees eten is eerder regel dan uitzondering	☐	☐	☐	☐	☐
Ik vind het belangrijk om vlees bij de maaltijd te eten	☐	☐	☐	☐	☐
Vlees eten doe ik alleen bij speciale gelegenheden	☐	☐	☐	☐	☐
Als ik vlees eet kies ik daar bewust voor	☐	☐	☐	☐	☐
Als ik kan kiezen tussen een gerecht met vlees of vegetarisch gerecht ben ik eerder geneigd te kiezen voor vlees	☐	☐	☐	☐	☐
Ik eet alleen biologisch vlees	☐	☐	☐	☐	☐

Pagina 3

De volgende stellingen gaan over het kopen van vlees.
Hoe eens u het bent met de volgende stellingen?

	helemaal mee oneens	mee oneens	neutraal	mee eens	helemaal mee eens
Als ik vlees producten koop wil ik weten waar het vlees vandaan komt.	☐	☐	☐	☐	☐
Als ik vlees producten koop wil ik weten hoe het vlees geproduceerd is.	☐	☐	☐	☐	☐
Als ik vlees eet weet ik altijd van welk dier het komt.	☐	☐	☐	☐	☐
Als ik vlees producten koop wil ik weten welk voer het dier heeft gekregen	☐	☐	☐	☐	☐
Het interesseert mij wat de invloeden op het milieu zijn van vleesproductie.	☐	☐	☐	☐	☐
Ik koop liever vlees met een keurmerk	☐	☐	☐	☐	☐
Ik ben op de hoogte van invloeden op het milieu van de productie van vlees	☐	☐	☐	☐	☐
ik vind het belangrijk dat vlees goedkoop is	☐	☐	☐	☐	☐
ik koop liever vlees dat in de aanbieding is	☐	☐	☐	☐	☐

Pagina 4

Denkt u er aan om in de toekomst minder vlees te eten?

- Ja, ik denk er aan minder vlees te eten in de toekomst
- Nee, ik denk er niet aan minder vlees te eten in de toekomst

Zou u in de toekomst willen minderen in vleesconsumptie?

- Nee, ik zou niet weten waarom.
- Misschien, hier moet ik even over nadenken.
- Ja, ik wil minder vlees eten in de toekomst

Geef aan hoe eens het bent met de volgende stellingen

	Helemaal mee oneens	oneens	neutraal	eens	Helemaal mee eens
Uit oogpunt voor het milieu zou ik minder vlees willen eten	☐	☐	☐	☐	☐
Uit oogpunt voor dierenwelzijn zou ik minder vlees willen eten	☐	☐	☐	☐	☐
Uit oogpunt voor mijn gezondheid zou ik minder vlees willen eten	☐	☐	☐	☐	☐

Hoe eens bent u het met de volgende stellingen?

	helemaal mee oneens	mee oneens	neutraal	eens	helemaal mee eens
Als ik minder vlees eet draag ik bij aan een beter milieu	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn vlees consumptie heeft geen invloed op het milieu	☐	☐	☐	☐	☐

Zou u willen minderen met vlees consumptie als u weet dat het minderen van vleesconsumptie een positieve werking heeft op milieu problematieken?

- Nee, ik vind dat vlees eten erbij hoort.
- Nee, ik denk niet dat het veel bijdraagt als ik minder vlees eet.
- Ja, ook al betwijfel ik of het iets bijdraagt als ik minder vlees eet.
- Ja, elk steentje wat ik kan bijdragen, wil ik bijdrage

Bent u bekend met de term 'flexitarier' ?

	Oneens	Eens
Ik heb wel eens gehoord van de term 'flexitarier'	☐	☐
Ik ben zelf een 'flexitarier'	☐	☐
Ik ken mensen in mijn omgeving die zich 'flexitarier' noemen	☐	☐

Tot slot vraag uw persoonlijke kermerken

Hou oud bent u?

Leeftijd: jaar

Wat is uw geslacht

- Man
- Vrouw

Wat is u inkomen?

Als u nog geen inkomen heeft omdat u studeert of naar school gaat, kunt u kiezen voor de optie 'ik studeer' .

- laag inkomen
- gemiddeld inkomen
- hoog inkomen
- Ik studeer

Wat is uw hoogst genoten opleiding?

- basisonderwijs
- Lager beroepsonderwijs (LBO)
- middelbaar beroepsonderwijs (MBO)
- MAVO
- HAVO
- VWO/ gymnasium
- hoger beroepsonderwijs (HBO)
- wetenschappelijk onderwijs (WO)

Hoe woont u?

- Alleen
- Samenwonend met partner
- Samenwonend met vrienden
- In gezin
- Anders, namelijk

Wat is uw email adres?

Zou ik u een email mogen sturen met de vraag om mee te doen aan verder onderzoek?

- ja
- nee

U bent nu klaar met de enquête. Dank u wel voor uw deelname.

U kunt het venster nu sluiten.

Bijlage 2. Het vleesloze experiment.

Beste deelnemer aan het vleesloze experiment.

Ten eerste hartelijk dank dat u mee wilt doen aan dit onderzoek. Het onderzoek gaat als volgt. Ik ga u vragen eerst de vragen in te vullen die gaan over uw vlees consumptie in de weken voorafgaande aan het onderzoek. (U kunt het antwoord op de meerkeuze vragen Dikgedrukt maken.) Daarna begint het vleesloze experiment en gaat u een week geen vlees eten. Elke dag schrijft u in het logboek opvallende bevindingen. (Bijvoorbeeld dat het u makkelijk af ging, dat u per ongeluk vlees in uw boodschappenmandje heeft gedaan, dat u de grootste mogelijke moeite heeft om geen vlees te eten. Alles is goed.) Houd het kort, een paar regels is voldoende.

Na de vlees loze week stuurt u dit document ingevuld naar mij toe (ingegalavazi@hotmail.com) en ontvangt u van mij nog een vragenlijst.

In het vlees loze experiment gaat het om vlees en vis. U hoeft niet alle producenten met dierlijke eiwitten te laten staan (melk, kaas, eieren etc). Wel vraag ik of u kunt bijhouden in het logboek welke dierlijke eiwitten u op een dag consumeert.

Nogmaals heel erg bedankt dat u mee doet aan het onderzoek! Succes!

Vragenlijst voorafgaande aan het experiment.

Ik,, stem toe deel te nemen aan een onderzoek uitgevoerd door Inge Galavazi. Ik ben op de hoogte, dat deelnemen aan het onderzoek volledig vrijwillig is. Ik kan ieder moment stoppen met het experiment en ik hoef niet alle vragen te beantwoorden.

Het onderwerp van het onderzoek: vleesconsumptie.

Manier van onderzoek: experiment en vragenlijst.

Datum :

1. Hoe vaak heeft u de afgelopen week vlees gegeten?

- A elke dag
- B 5-6 dagen
- C 3-4 dagen
- D 1-2 dagen
- E niet

2.Hoe zou u uzelf omschrijven?

- A. Ik zie mij zelf als een 'echte' vlees eter; Ik hou van vlees, ik eet het liefst elke dag vlees.
- B. Ik zie mij zelf als een 'gewone' vlees eter; Ik eet een paar dagen in de week vlees.
- C. Ik zie mij zelf als een 'milde' vlees eter; Ik eet af en toe vlees.

3.Waaruit bestaat het grootste gedeelte van uw dieet?

- A. Dierlijke eiwitten: vlees, vis, melk, kaas, eieren
- B. Plantaardige eiwitten: brood, graanproducten, peulvruchten, noten, paddenstoelen

4.Hoe denkt u over het experiment?

- A. Het is voor mij een uitdaging.
- B. Neutraal
- C. Ik denk dat het mij gemakkelijk af zal gaan.

5. Zou u zich voor kunnen stellen dat u in de toekomst alleen plantaardige eiwitten consumeert?

- A. Ja
- B. Nee

6.Zou u zich kunnen voorstellen dat het in de toekomst normaal is om 1 keer per week vlees eten eten?

- A. Ja
- B. Nee

7. Denkt u eraan om in de toekomst minder vlees te consumeren? Waarom wel/waarom niet?

.....

8.Zou u minder vlees eten als u weet dat minder vlees eten positieve gevolgen heeft op het milieu?

- A Ja.
- B. Nee.

9. Waarom:

.....

10.Denkt u bij het kopen/consumeren van vlees aan de gevolgen van de aankoop? Licht uw antwoord toe.

.....

11. Wat vindt u belangrijk te weten over het vlees dat u koopt, m.a.w. wat vindt u dat er op de verpakking vermeld moet staan? (denk aan houdbaarheidsdatum, welk dier, waarvandaan etc.)

Dit was de vragenlijst vooraf gaande aan het onderzoek. U kunt nu beginnen met het experiment; 'Een vleesloze week'.

Eenweekgeenvleesdagboek van :

Datum:

Dag1:.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Dag2:.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Dag3:.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Dag4:.....
.....
.....
.....
.....
.....

Dag5:.....
.....
.....
.....
.....
.....

Dag6:.....
.....
.....
.....
.....
.....

Dag7:.....
.....
.....
.....
.....
.....

Dit formulier kunt u na de vleesloze week, ingevuld, opsturen naar:
i.i.m.galavazi@student.rug.nl

Bijlage 3. Vragenlijst achteraf

Naam:

1. Wat heeft u afgelopen week gekozen als product in plaats van vlees. Heeft u gekozen voor zogenaamde 'vleesvervangers', zoals vegetarische burgers. Zo ja, welke? Zo nee, wat is de reden daarvoor?
.....

2. Ben u meer groente/fruit/andere producten gaan eten? Zo ja, welke?
.....

3. Wat vindt u van het aanbod vleesvervangers? Weinig/neutral/goed/geen mening. Licht uw antwoord toe.
.....

4. Welke verschillen heeft u opgemerkt tussen het boodschappen doen voordat u meedeed aan dit onderzoek en het boodschappen doen als 'vegetariër' ?

.....

5. Wat vindt u van het idee om vlees duurder te maken zodat maatschappelijke kosten zijn inbegrepen? Geen goed idee/neutraal/ goed idee. Licht uw antwoord toe.

.....

6. Wat voor invloed zou het duurder maken van vlees hebben op uw vlees-koop gedrag? Zou u minder vlees kopen of zouden heffingen geen invloed hebben en waarom.

.....

7. Wat zou u ervan vinden als mensen die minder vlees eten een beloning zouden krijgen?

.....

8. Vindt u het belangrijk om te weten waar u vlees geproduceerd wordt? Waarom?

.....

9. Vindt u dat vermelding van waar vlees geproduceerd wordt verplicht moet zijn op vleesverpakking?

.....

10. Vindt u het belangrijk om te weten welk voer de dieren te eten krijgen? Ja/nee en waarom?

.....

11. Bent u door dit onderzoek meer over uw vlees consumptie gaan nadenken? Licht uw antwoord toe.

.....

12. Denkt u uw vlees consumptie te gaan aanpassen? Ja/nee en waarom en op welke manier?

.....

13. Hoe reageerde uw omgeving (vrienden/familie) op uw vleesloze week?

.....

14. Als u met vrienden/familie samen ging eten paste uw omgeving zich dan aan u aan?

.....

15. Bent u gezonder/ongezonder gaan eten.

.....

16. Zou u uw vlees consumptie minderen uit oogpunt voor het milieu? Waarom wel/waarom niet?

.....

17. Zou u uw vlees consumptie willen minderen uit oogpunt voor dierenwelzijn?
Waarom wel of waarom niet?

.....

18. Zou u uw vlees consumptie willen minderen uit oogpunt voor uw gezondheid?
Waarom wel/waarom niet?

.....

uw persoonlijke kenmerken:

Leeftijd:

Werk/opleiding:

Inkomen:

Geslacht:

En tot slot:

19. Heeft u zelf nog opmerkingen over uw vleesloze week welke u graag kwijt wil:

.....

20. Heeft u op of aanmerking op dit onderzoek dan hoor ik die ook graag:

.....

Dit was het vlees loze experiment. Bedankt voor uw deelname en u krijgt z.s.m. bericht over uw vergoeding voor het mee doen!

Inge Galavazi

